

УДК 371(09)

НІЖИНСЬКИЙ ПЕРІОД У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА МУЗИЧЕНКА (1908–1910-ТІ РР.)

Ярмак Н. О.

У статті висвітлено педагогічні погляди українського науковця Олександра Музиченка щодо порівняльної педагогіки в окремий період його діяльності (1908–1910-ті рр.) та оприлюднені маловідомі факти з його життя, які виявлено шляхом аналізу його епістолярної спадщини.

Ключові слова: педагогічний досвід, наукова концепція, порівняльна педагогіка.

В статье раскрыты педагогические взгляды украинского ученого Александра Музыченка на проблему сравнительной педагогики в отдельный период его деятельности (1908–1910-е гг.) и обнародованы малоизвестные факты его жизни, обнаруженные в процессе анализа его эпистолярного наследия.

Ключевые слова: педагогический опыт, научная концепция, сравнительная педагогика.

The article elucidates pedagogical ideas of the Ukrainian scientist Oleksandr Muzychenko pertaining to comparative pedagogy during the stated period of his work (1908–1910) and reveals unknown facts of his life that were established through analysis of his epistolary legacy.

Key words: pedagogical experience, scientific conception, comparative pedagogy.

Постановка проблеми. Побудова національної української школи не можлива без вивчення історичної спадщини минулого. Історія української педагогічної думки поч. ХХ ст. багата на славні імена вчених, педагогів, які внесли значний вклад у розвиток педагогічної науки. Повернення до багатой спадщини педагогів минулого є закономірним результатом прагнення вчених знайти там витоки провідних наукових ідей сучасності.

Педагогічний досвід та розвиток педагогічної думки в минулому дає змогу не тільки збагатити науку новими історичними фактами, але й робить можливим процес прогнозування наступної віхи її розвитку, передбачення результатів педагогічного процесу, спрямованого на гармонійне поєднання системи освіти з наукою, інтеграції української освіти у світовий освітній простір.

Педагогічна спадщина кін. ХІХ – поч. ХХ ст. містить у собі великий неоціненний скарб для науковців, оскільки це був час, коли українська національна педагогіка намагалася виокремитись, робила великі прориви у становленні її як дійсно національної. Цей період був знаменним для української наукової інтелігенції, оскільки вона мала змогу працювати над розвитком саме української національної педагогічної науки, що базувалася на національних засадах, традиціях та культурі.

Саме на цей період і припадає освітня та педагогічна діяльність визначного діяча педагогіки, педагога-експериментатора та палкого прихильника комплексної системи навчання Олександра Федоровича Музиченка (1875–1937рр.).

Метою статті є розкриття одного з етапів становлення Олександра Музиченка як педагога та оприлюднення невідомих фактів з його біографії.

Виклад основного матеріалу дослідження. 24 січня 1908 р. Олександр Музиченко приїздить із закордонного відрядження у Йенському університеті до своєї родини у Ніжин. У цьому році в нього народжується другий син Олег, а в серпні цього ж року Олександра Музиченка обирають на посаду викладача педагогіки та психології Ніжинського історико-філологічного інституту. Висока ерудиція, акторська майстерність, інтелігентність і демократизм у спілкуванні сприяють швидкому зросту авторитету Музиченка серед студентів та колег. Він отримує звання доцента. Курс лекцій, який він читав, відзначався високою науковістю та доступністю викладу. Вже у 1909 р. за рішенням конференції вишу була опублікована низка його праць, таких як "Етика как основа педагогики", "Реформа среднего женского образования и её

история в Германии”, “Философско-педагогическая мысль и школьная практика в современной Германии”.

Завдячуючи Олександрю Музиченку, загальнопедагогічна підготовка студентів Ніжинського історико-філологічного інституту значно розширилась. Її теоретична складова поповнилась дисциплінами: “Психологія пізнання”, “Історія педагогічних ідей”, “Педагогіка і дидактика”, “Історія педагогіки та дидактики”, “Логіка”. Поглибився і зміст практичної педагогічної підготовки [1, с. 139].

Олександр Музиченко не лише читав лекційні курси. Багато часу він проводив зі студентами як куратор гуртків. Окрім роботи в інституті, в 1909 р. на громадських засадах він виконував обов'язки Голови педагогічної ради жіночої гімназії Ганни Крестинської, викладав на педагогічних курсах, виступав перед учителями з лекціями, перераховуючи гонорари на навчання незаможних учнів народних училищ [2]. Працюючи в інституті, він готує до публікації свій “Отчет о специальных занятиях педагогикой в заграничной командировке”, який був виданий у Ніжині в 1909 р., а згодом був перевиданий у Санкт-Петербурзі. Набутий закордонний досвід було покладено в основу низки праць: “На пути к демократизации школы” (1907), “По поводу новой книги профессора В. Рейна” (1908), “Монизм и школа” (1908), “Философско-педагогическая мысль и школьная практика в современной Германии” (1909). У цих працях Музиченко постає вже як досвідчений педагог та науковець. Він базує свою нову наукову концепцію на надбаннях педагогічної думки країн Західної Європи. “Відомості інших країн повинні стати підґрунтям для розв'язання вітчизняних проблем”, – наголошував учений у статті “На шляху до демократизації школи” [3, с. 19].

Працюючи над удосконаленням педагогічного досвіду, Олександр Музиченко докладно вивчив тогочасні течії у німецькій педагогіці. Мав великий інтерес до педагогічних поглядів Георга Кершенштайнера, Людвіга Гурлітта та був палким прихильником гербартіанського напрямку. У своїй праці “Сучасне гербартіанство” він писав: “Практика навчання – мистецтво складне та тонке, для досконалого володіння яким необхідна висока якість розуму та серця, глибоке знання свого предмету і самої науки – педагогіки. Але вона має базуватися на широких філософських поглядах, а не на формальних зовнішніх знаннях, що витікає із загальних практичних прийомів та невизначених формул, які використовуються подібно практичних прийомів та невизначених формул, які використовуються подібно до арифметичних правил та кухарських рецептів. В її основі має лежати етика та психологія. Гербарт вперше представив її в ясному світлі: етика має визначити мету виховання, засоби ж вкаже психологія” [4, с. 118].

Тривалий час не було змоги встановити, що саме змусило молодого педагога Олександра Музиченка полишити роботу у своєму улюбленому історико-філологічному інституті. Вважалося, що причиною став брак навчальних годин з педагогіки.

Нами з'ясовано, що це не зовсім так. Головною причиною переїзду Олександра Музиченка до Києва стали напружені стосунки, які склалися між ним та новопризначеним директором інституту професором Іваном Івановим.

Змінивши у 1907 р. Фрідріха Гельбке, на посаду директора Ніжинського історико-філологічного інституту був призначений професор Іван Іванович Іванов. Він прийшов до керівництва у часи, коли посилилася реакція царизму на студентство та освіту, налякана революційними подіями 1905 р. Ніжинський інститут мав давні демократичні традиції, які постійно розвивалися не зважаючи на намагання влади придушити їх шляхом реформи закладу. Іванов був налаштований оптимістично і прагнув реалізувати власний проект розбудови інституту. Директор домігся певних позитивних змін у навчальних планах. Він боровся за підвищення рівня підготовки студентів, удосконалення навчального процесу, покладав надію на реалізацію задуманого. Проте в 1908 р. цей проект був відхилений Міністерством освіти. Не вдалося його реалізувати і 1910 р. Аналіз архівних джерел виявив, що це негативно вплинуло на нього як на керівника. Професора поглинула тяжка депресія. Іванов був неодруженим. Жив відлюдно. Була у нього невелика робоча кімнатка, вся завалена книгами. Частенько на столі випадковий відвідувач заставав склянку з горілкою або тарілку з солоними огірками. Обід приносив йому мовчазний камердинер із студентської їдальні. Як згадують студенти тих часів: він унікав спілкування, а згодом: “Він закрався у своїх порожніх апартаментах і на інститут не звертав уваги,

навіть не читав лекції студентам. До професорів ставився презирливо, студентів унікав" [5, с. 173].

В інституті рукописів Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського знайдено лист Олександра Музиченка до Петра Кудрявцева, датований 13 травня 1910 р. і надісланий з Ніжина до Києва. У ньому Музиченко пише:

"Вельмишановний Петре Павловичу!

Питання про те, де я буду в наступному році і чи буду здатний читати лекції на курсах, важливе і для мене самого, бо навряд я лишуся в Ніжині і примирюся зі сваволею тутешнього сатрапа Іванова...

Налагоджену наукову роботу мені доводиться, зважаючи на втручання одиначної злої волі, припинити. Не знаю, чи оновиться вона" [6, с. 2].

Дозволимо собі припустити, що це і стало головною причиною від'їзду Олександра Музиченка до Києва. Що ж стосується професора Іванова, то лише тоді, коли він від'їхав із Ніжина, відкрилася таємниця його відлюдності і відчуженості від колективу. Виявилось, що він працював над книгою, яка мала здивувати всіх, це одна із найбільш вдалих його праць "И. С. Тургенев. Жизнь. Личность. Творчество". Написавши її, він вважав свою місію у Ніжині виконаною і пішов із інституту, влаштувавшись професором у Москві.

Висновки. Час перебування Олександра Музиченка на посаді викладача педагогіки у Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька (1908–1910) був досить плідним як для наукової, так і педагогічної діяльності. Він здобув досвід роботи викладача вишу, зарекомендував себе як чудовий лектор і організатор наукової роботи зі студентами. Дякуючи своїм ґрунтовним і новаторським знанням з педагогіки та філософії, які він набув у закордонному відрядженні, Музиченко значно активізував процес викладання педагогіки у виші. Він написав низку цікавих наукових праць, які заявили про прихід у вітчизняну педагогічну науку цікавого педагога і непересічну особистість.

Література

1. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) / Н. М. Дем'яненко. – К., 1998. – С. 139.
2. ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 12, т. 2, спр. 5163, арк. 3а. Особова справа Музиченко О. Ф.
3. Музыченко А. Ф. На пути к демократизации школы / А. Ф. Музыкаченко // Русская школа. – 1907. – № 7–8. – С. 19.
4. Музиченко О. Ф. Сучасне гербартианство. Педагогічна академія (в нарисах та монографіях) / О. Ф. Музиченко ; під ред. проф. А. П. Нечаєва. – М. : В. Антик, 1913. – С. 118.
5. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя ; ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2005. – 420 с. – С. 130, 173.
6. Лист О. Ф. Музиченка Кудрявцеву П. П. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Інститут рукопису. – Ф. 139, № 2.